

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті виявлено особливості мотивації професійної діяльності як важливого фактора формування креативності майбутніх учителів.

Ключові слова: мотив, мотивація, мотиватори, креативність, креативна освіта.

Сучасні реалії життя потребують від професійної освіти якісно нового підходу в галузі підготовки майбутнього спеціаліста. Динаміка розвитку суспільства, а також його креативогенність вимагають від вищої школи творчої особистості, здатної самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі нестандартні рішення. Це вимагає перегляду методології підготовки майбутніх фахівців.

Проблема формування професійно важливих якостей нині актуалізує педагогів-дослідників, адже треба створити таку модель навчання, завдяки якій можна забезпечити практичну підготовку майбутнього фахівця. І. Бех уважає, що “умовою і засобом реалізації професії виступає людина-професіонал, в особистості якої, з одного боку, втілюється те спільне, що характерне для будь-якого спеціаліста, який зайнятий даним видом діяльності, з іншого – індивідуальне, внесене ним самим у кожний конкретний акт, кожний аспект професійної діяльності” [1, с. 157].

Н. Ничкало ставить головним завданням професійної підготовки – підготовку кваліфікованих конкурентоспроможних кадрів із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок і мобільності, виховання соціально активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості.

І.І. Драч та І.М. Драч вважають, що у випускника ВНЗ повинні бути сформовані: 1) спрямованість, яку розглядають як складне особистісне утворення, що є потребнісно-мотиваційною сферою людини; 2) моральна стійкість особистості, яка дає змогу їй зберегти психічне здоров'я в умовах несприятливого соціуму; 3) креативність (готовність до творчості), яка виявляється в інтелектуально-творчій ініціативі, широті асоціацій, гнучкості й оригінальності мислення, динамізмі психічних процесів; 4) готовність до продовження освіти, яка включає: переконання у правильному виборі діяльності; мотивацію, яка характеризує позитивне ставлення до обраної професії й об'єкта майбутньої професії на рівні стійких інтересів і нахилів; знання про обрану діяльність; початкові вміння, необхідні для творчого вирішення завдань [2, с. 29].

Отже, підготовка майбутнього вчителя до професійної діяльності – це процес формування комплексу мотивів, знань, умінь і навичок, особистісних якостей, які надають йому реальну можливість професійно-особистісного становлення, виявлення його творчої активності; переходу з позицій наслідування (репродуктивного рівня) у позицію творця свого

професійного життя, самого себе як творчої особистості (творчого рівня), співтворця креативного процесу (рівня творчої співпраці).

Необхідними компонентами у формуванні творчої активності є мотиваційний (соціальні, професійні мотиви; мотиви творчого особистісного розвитку), когнітивний (система знань загальної теорії творчості та знання професійного спрямування), операційно-технологічний (комплекс умінь і навичок, що забезпечують ефективність у створенні та функціонуванні творчого процесу і готовність до творчої діяльності особистості). Результатом цього підходу повинно бути формування творчого стилю діяльності майбутнього педагога.

Мета статті – розглянути особливості мотивації професійної діяльності як важливого фактора формування креативності майбутніх учителів.

Теоретичну основу дослідження становлять концепції: креативної освіти (В. Андреев, М. Зіновкіна, В. Мадзігон, О. Морозов, С. Сисоєва, А. Сологуб, А. Хутірський, О. Щербакова та ін.), мотивації (Л. Божович, Л. Виготський, Є. Ільїн, О. Леонтьєв, А. Маслоу, К. Роджерс).

У психології під терміном “мотив” розуміють не тільки усвідомлену потребу, або предмет потреби, а й проводять ототожнення із власною потребою особистості [4]. До мотиву науковці відносять інстинкти, потяги (у західній психології – драйви), потреби, емоції, установки, ідеали.

“Філософський енциклопедичний словник” визначає “мотив” як рушійну силу, спонукальну дію [9, с. 277].

У психологічному словнику мотив визначається як: 1) спонукання до діяльності, пов’язане із задоволенням потреб суб’єкта; 2) предметно спрямована активність певної сили; 3) матеріальний або ідеальний предмет, що спонукає й визначає вибір напрямку діяльності; 4) усвідомлювана причина, що лежить в основі вибору дій і вчинків особистості [4].

Згідно із Л. Божович, мотиви можуть виступати як предмети зовнішнього світу, ідей, почуттів і переживань, тобто в усьому, у чому знайшла втілення потреба [4]. Це визначення мотиву поєднує в єдине ціле його енергетичну, динамічну та змістовну сторони.

Загальний системний аналіз мотиваційної сфери особистості дає дослідникам змогу класифікувати мотиви за різними ознаками залежно: а) від характеру участі в діяльності (ступінь розуміння, реальні мотиви, за О. Леонтьєвим); б) від часу (довжини) діяльності (далека або коротка мотивація, за Б. Ломовим); в) від соціальної значущості (соціальні й вузькоособистісні, за П. Якобсоном); г) від факту включеності в саму діяльність, або перебування поза нею (широкі соціальні й вузькоособистісні мотиви, за Л. Божович); д) мотиви певного виду діяльності, наприклад, навчальної діяльності; е) від характеру спілкування (ділові й емоційні, за П. Якобсоном).

Слід зазначити, що відносно поняття “мотив” ширшим є поняття “мотивація”. Мотивацію як педагогічну категорію стали розглядати в

першій третині ХХ ст., але найбільшого поширення вона одержала в його другій половині.

Як писав Г. Гутман, для розуміння творчої діяльності слід брати до уваги не лише розумові процеси, а й динамічні сили, що приводять ці процеси в дію для винайдення чогось нового. А С. Рамон-і-Кахаль уважав, що дослідника відрізняють від інших людей не особливі інтелектуальні здібності, а його мотивація, що поєднує дві пристрасті: любов до істини і бажання слави [5, с. 25].

На думку Є. Ільїна, мотив – складне психологічне утворення, яке повинен побудувати суб'єкт [4]. У процесі ж виховання і соціалізації особистості формується той будівельний матеріал, який буде у подальшому використовуватися для мотивації тієї чи іншої дії або вчинку. Цим матеріалом є такі особистісні утворення, як інтереси і нахили, моральні принципи, установки та самооцінювання, формування яких є завданням педагогіки. Відповідно, ззовні формуються не мотиви, а мотиватори (і разом із ними – мотиваційна сфера особистості). При цьому мотиваторами або мотиваційними детермінантами Є. Ільїн називає психологічні фактори, що беруть участь у конкретному мотиваційному процесі та зумовлюють ухвалення людиною рішення, вони стають аргументами прийнятого рішення.

Доцільно виокремити такі групи мотиваторів: моральний контроль (наявність моральних принципів); переваги (інтереси, захоплення); зовнішня ситуація; власні можливості (знання, уміння, якості); власний стан у певний момент; умови досягнення цілей (витрата зусиль і часу); наслідок власної дії, вчинку [4, с. 89].

Важливою функцією викладача у створенні активної пізнавальної діяльності студентів є стимулювання. У його основі лежить дія викладача з розвитку позитивних мотивів навчання.

Мотивація навчання є важливою частиною всієї системи процесу навчання, його функціональною характеристикою. Тому ефективність управління пізнавальною діяльністю студентів залежить від створення педагогічних умов і стимулів, які забезпечують позитивну мотивацію як у студентів, так і у викладача.

Для визначення рівня мотивації запропоновано систему рівнів мотивації, розроблену з використанням ідей деяких дослідників [4]: негативний – негативне ставлення, немає інтересу до вивчення дисциплін; байдужий – немає самостійних цілей; нестійкі мотиви інтересу до зовнішніх результатів навчання; пасивність у нових умовах і ситуаціях; позитивно-аморфний – розуміння, початкове осмислення і досягнення цілей, поставлених батьками; пізнавальний мотив як інтерес до оцінювання викладача; позитивно-пізнавальний – розуміння зв'язку результату зі своїми можливостями; розрізнення своїх здібностей і зусиль у постановці реалістичних цілей з урахуванням своїх можливостей; постановка мети з урахуванням суб'єктивної ймовірності успіху; позитивно-ініціативний – самостійне визначення мети і за власною ініціативою; постановка гнучких цілей, які

змінюються залежно від ситуації; усвідомлення співвідношення власних мотивів і цілей; постановка нестандартних, перспективних цілей; позитивно-дієвий – досягнення та реалізація всіх видів цілей і доведення діяльності до її завершення; наполегливість у подоланні перешкод і труднощів при досягненні цілей; прагнення розширити коло своїх можливостей.

Із погляду М. Зіновкіної, навчання і виховання майбутнього спеціаліста як творчої особистості у ВНЗ повинно орієнтуватися на його усвідомлене самопізнання та самоорганізацію, самовиховання й саморозвиток, самовдосконалення, самокерування і самоконтроль. При взаємодії педагога зі студентом як суб'єктом навчально-творчої діяльності особливу роль відіграє створення стійкої позитивної мотивації навчання. Позитивна мотивація до матеріалу, що вивчається, визначається інтелектуальною активністю особистості. Зусилля педагога слід спрямувати на створення педагогічних умов, що забезпечують активізацію емоціональності особистості, на стимуляцію усвідомленого інтересу студента до навчання, а також на активність його розумової діяльності. Ефективність цих цілей може здійснюватися шляхом формування та реалізації таких каналів мотивації: перший канал мотивації – поступова індивідуалізація навчання та виховання студента на основі глибокого систематичного вивчення його особистості; другий канал мотивації – пізнавальні інтереси студента, які формуються шляхом синтезу системності, проблемності й алгоритмізації навчання, що спрямовує педагога на поетапне формування структури професійно-творчого потенціалу студента; третій канал мотивації – інтелектуальна активність студента, мобілізуючим фактором підвищення якої є атмосфера доброзичливої співтворчості, демократизму, невимушеності, творчої діяльності, що створена педагогом на заняттях. Це досягається: 1) організацією вільного обміну думками у творчих групах студентів; 2) товариською взаємодопомогою; 3) багатоваріантним розглядом студентами досліджуваної проблеми, вагомий вплив на розвиток інтелектуальної активності має систематичний зворотний зв'язок (контроль і самоконтроль); четвертий канал мотивації – соціальна організація та демократизація навчального процесу. На думку М. Зіновкіної, для втілення цього важливим є створення в навчальних групах творчих мікрогруп на добровільній основі, залежно від побажань студентів і психологічної сумісності, що допомагає продуктивно, творчо працювати в аудиторії та позааудиторний час, дає можливість кожному виявити особисті здібності в навчанні, інтелектуальній пошуковій діяльності й творчому саморозвитку [3, с. 197–199].

Отже, креативна педагогічна освіта визначає таку організацію навчання, виховання і розвитку творчої активності, позитивної мотивації, яка прагне отримання творчого продукту інтелектуальної діяльності та самостійного створення нового. Студент у ній – один із головних суб'єктів або головних дійових осіб співробітництва і педагогічної фасилітації (сприяння) [2].

М. Прокоф'єва в своїй дисертаційній роботі розробила та науково обґрунтувала теоретичну модель інтегрованої підготовки майбутніх учите-

лів початкових класів. У дослідженні організація педагогічного процесу охоплює умовно декілька етапів навчання, серед яких мотиваційний етап ставить на меті формування спрямованості особи майбутнього фахівця, пов'язаний із систематичним оволодінням новою інформацією психолого-педагогічного характеру, позитивній мотивації навчання, відкритості до нового, готовності до вирішення професійних завдань на інноваційних основах опанування початкового обсягу теоретичних знань [7].

Ю. Старенченко вважає, що для прояву творчих здібностей необхідні своєрідні умови – креативне середовище, що характеризується такими ознаками: оптимальною мотивацією, що припускає середній рівень мотивації досягнення (закон Йоркса – Додсона: максимальна продуктивність діяльності можлива лише при підтримці мотивації досягнення на середньому рівні), а також відсутність мотивації змагання та мотивації соціального схвалення; невимушеними умовами навчального процесу, що визначається відсутністю загрози і примушення, ухваленням і стимулюванням будь-яких ідей, свободою дій і відсутністю критики.

Під час створення творчого продукту (креативному процесі) виділяється ряд обов'язкових стадій: поява нестандартної проблеми та виникнення суперечності між необхідністю і неможливістю її вирішення; зародження і оптимізація мотивації до вирішення завдання; дозрівання ідеї в процесі раціонального відбору і накопичення знань про проблему; логічна “безвихідь”, що супроводжується обов'язковою фрустрацією емоційно-вольової сфери особи; осяяння (інсайт) – інтуїтивне прозріння, що виштовхує потрібну ідею в свідомість; експериментальна перевірка ідеї.

Таким чином при різноманітні психологічних теорій креативності існує ряд базових ознак творчої діяльності, впливаючи на які можна тією чи іншою мірою підвищувати продуктивність творчого мислення та розвивати творчі здібності особистості [8].

Важлива для психологічно грамотної організації мотивації навчання орієнтація викладача під час навчання на індивідуальні стандарти досягнень студентів.

Сам викладач повинен являти собою зразок внутрішньо мотивованої діяльності досягнення.

О. Морозов виокремлює чотири способи, за допомогою яких викладачі вищу прагнуть вплинути на ціннісні орієнтації студентів [6]: моралізаторство – щось оголошується хорошим, щось поганим, при цьому використовується будь-який авторитет, на який можна послатися для того, щоб підкріпити свої слова; особистий приклад – викладач прагне діяти відповідно до своїх переконань, сподіваючись, що студенти, які оточують його, вчитимуться на його досвіді та скористаються його прикладом; невтручання – студентам дозволяється поводитися так, як їм хочеться, їх поведінка не коментується, і в неї не втручаються; допомога в проясненні ціннісних орієнтації – студентам допомагають у виборі тих цінностей, які більше відповідають їх цілям, звертаючи увагу скоріше на їх користь і адекватність конкретній ситуації.

Допомога в проясненні ціннісних орієнтації сприяє розумінню студентами власних позицій. Прояснені таким чином ціннісні орієнтації нерідко стають особистими, такими, яким перевага віддається самим студентом; вони мають послідовний і стійкий характер. Проте перш ніж братися за зміну ціннісних орієнтації студентів, викладач повинен усвідомити власні ціннісні орієнтації.

Висновки. Отже, головне завдання мотивації навчання – така організація освітньої діяльності, яка максимально сприяла б розкриттю внутрішнього мотиваційного потенціалу особистості студента.

До умов, необхідних для забезпечення внутрішнього мотивування процесу навчання, слід віднести такі: надання свободи вибору – студент повинен мати можливість вибору вишу, викладача, програми навчання, видів занять, форм контролю; свобода вибору створює ситуацію, коли студент ВНЗ переживає почуття самодетерміації; максимально можливе зняття зовнішнього контролю, мінімізація застосування нагород і покарань за результати навчання, оскільки це послаблює внутрішню мотивацію.

Завдання навчання повинні виходити із запитів, інтересів і прагнення студента. Результати навчання мають відповідати потребам студента і бути значущими для нього. У міру дорослішання у студента формується така важлива потреба, як потреба в структуризації майбутнього. Ступінь вираженості й усвідомленості цієї здатності є одним із показників соціальної і особової зрілості. Необхідно вдало контролювати виникнення цієї потреби й у міру дозрівання особи у неї повинна визначатися життєва перспектива. Таким чином, на вищому рівні формується внутрішня мотивація. У свою чергу, навчання як засіб досягнення мети не потребує зовнішнього контролю. Шлях досягнення життєвої мети повинен бути поділений на дрібніші підцілі з конкретним очевидним результатом. Тоді перехід учасників освітнього процесу до перспективного планування буде менш хворобливим.

Таким чином, прояснення особистих ціннісних орієнтації стає одним із засобів підвищення ефективності педагогічної діяльності, допомагає виробленню стійкої мотивації майбутньої професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Становлення професіоналізму в сучасних соціальних умовах / Іван Дмитрович Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 3–4. – С. 157.
2. Драч І.І. Мотиваційно-ціннісні аспекти формування професійної направленості у ВНЗ / І.І. Драч, І.М. Драч // Коледжанин. – 2002. – № 1. – С. 28–31.
3. Зиновкина М.М. Педагогическое творчество : модульно-кодое учеб. пособ. / М.М. Зиновкина. – М. : МГИУ, 2007. – 258 с.
4. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 512 с. – (Серия “Мастер психологии”).
5. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 444, [173] с. – (Серия “Мастер психологии”).
6. Морозов А.В. Формирование креативности преподавателя высшей школы в системе непрерывного образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Александр Владимирович Морозов. – М. : РГБ, 2005. – 445 с.

7. Прокоф'єва М.Ю. Інтеграція педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів – вчителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / М.Ю. Прокоф'єва ; Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2008. – 22 с.

8. Старенченко Ю.Л. Диагностика и активизация творческих способностей : учеб.-метод. пособ. [Электронный ресурс] / Ю.Л. Старенченко // Психология массовой коммуникации. – Ч. I. – Режим доступа: <http://dvo.sut.ru/libr/soirl/i136star/3.htm>.

9. Философский энциклопедический словарь / [гл. ред. Е.Ф. Губский и др.]. – М. : Инфра-М, 1998. – С. 277.

Молчанюк О.В., Полякова И.В. Мотивация профессиональной деятельности как важный фактор формирования креативности будущих учителей

В статье рассмотрены особенности мотивации профессиональной деятельности как важного фактора формирования креативности будущих учителей, определено главное задание мотивации учебы как организации креативной образовательной деятельности, которая максимально способствовала бы раскрытию внутреннего мотивационного потенциала личности студента.

Ключевые слова: мотив, мотивация, мотиваторы, креативность, креативное образование.

Molchanyuk O., Poliakova I. Motivation of professional activity as important factor of forming of creativity of future teachers

In the article the features of motivation of professional activity are considered as an important factor of forming of creativity of future teachers, a main task motivation of studies as organization of creative educational activity which would be maximally instrumental in opening of internal motivational potential of personality of student is certain.

Key words: reason, motivation, creativity, creative education.